

Költészet, önreklám, vagy egyik sem?

Marin Sanudo diáriumának historiográfiai értékelése

„A naplóban híven megőrzött vagy emlékiratban felidézett közvetlen élmény – az érzetek és érzések áramlása – ugyancsak nem történetírás. Legjobb formájában költészet, a legrosszabb esetben tolakodó önreklám, de történetírás sose lehet.”¹ Marin Sanudót (1466–1536), akinek nevét *Diarii* címen kiadott, monumentális, napról napra vezetett kortörténeti munkája² tette ismertté, aligha nevezné bárki is költőnek, az általa – ahogy minden valamirevaló humanista által – elkészített iskolai, alkalmi költemények még senkit nem tettek méltóvá erre a valódi, lírai alkotóképességet feltételező címre. Említett műve pedig még nyomokban sem tartalmaz olyan elemeket, amelyek alapján a költői alkotások közé lehetne sorolni. A munka irányában ma is megnyilvánuló kiemelt figyelmet viszont bizonyosan nem a majd’ félezer éve elhunyt szerző, egy esetlenül politizáló, elszegényedő velencei patrícius személyének érdekessége kelti, amelyet sikeresen reklámozna a *Diarii*. Így tehát, ha az ember nem akarja vitatni Robin G. Collingwood idézett állítását, Marin Sanudo alkotásának műfaji besorolásával meggyűlik a baja: az vagy nem napló, vagy nem történetírás. A napló műfaj *Világirodalmi lexikon*ban olvasható tág értelmezése már Sanudo művére is illik, sőt a vonatkozó szócikk szerzője, Herczeg Gyula Enea Silvio Piccolomini *Commentarii rerum memorabilium, quae temporibus suis contigerunt* című alkotásával együtt a naplóírás első példáiként említi a *Diariit*.³ A mű historiográfiai jellegét és indíttatását is nehéz lenne vitatni, ezért az ellentmondásos megállapítások miatt érdemes alaposan szemügyre venni a mű jellemzőit és körüljárni az elhelyezkedését a különböző történetírási áramlatok és műfajok között. Ehhez előbb áttekintem a *Diarii* főbb jellegzetes-

¹ Robin George COLLINGWOOD (1987), *A történelem eszméje*. Budapest, Gondolat. 370.

² Kézirat: Biblioteca Nazionale Marciana, Venezia (I), Cod. Ital. Cl. VII, 228–286 (9215–9273). Kiadás: Marin SANUDO (1879–1903), *De successu rerum Italiae = I Diarii di Marino Sanuto (1496–1533) dall’autografo Marciano Ital. Cl. VII Cod. CDXIX–CDLXXVII*, Rinaldo FULIN – Guglielmo BERCHET – Federico STEFANI – Nicolò BAROZZI – Marco ALLEGRI (ed.), voll. 58, *Prefazione*. Venezia, Marco Visentini.

³ HERCZEG Gyula (1984), napló. In *Világirodalmi lexikon*, vol. 9. Budapest, Akadémiai Kiadó. 65–66.

seégeit, hogy a tanulmány második felében ezeket a különböző műfajok jellemzőinek tükrében megvizsgálva kísérelhessem meg a besorolást.

De successu rerum Italiae

A kérdéses diárium szerzője, Marin Sanudo Velence szegényebb patricius családjainak egyikéből származott, rokonainak anyagi körülményei lehetővé tették számára, hogy alapos iskolai képzést kapjon, ám kimagasló politikai eredményeket és élethosszig tartó anyagi biztonságot nem garantálhattak neki.⁴ Már ifjúkorában megmutatkozott elkötelezettsége a humanista tanulmányok, különösen a történetírás felé, 1493-tól a dózsék hivatalviselése szerint tagolt Velence-történeti munkát állított össze (*Le vite dei dogi*),⁵ majd VIII. Károly francia király itáliai hadjáratának hatására az aktuális eseményeket kezdte megörökíteni (*La spedizione di Carlo VIII in Italia*).⁶ Bár az itáliai háború első szakaszának 1498. évi lezárultával a politikai helyzet stabilizálódni látszott, Sanudo nem hagyott fel az események napi szintű rögzítésével, *De successu rerum Italiae* címmel összeállítani tervezett műve előmunkálatai gyanánt feljegyezte a Velencében történeteket. Ezzel párhuzamosan kisebb városi tisztségeket viselt, aktívan – de sikertelenül – politizált, könyveket, képeket és régiségeket gyűjtött, amíg anyagilag bírta, majd fokozatosan elszegényedett, 1533-ra elgyengült és 1536-ban meghalt. 59 fóliás kötetnyi, negyvenezernél több lapot kitöltő diáriumát a Tíz Tanácsa zároltatta, így a mű kis híján háromszáz évre feledésbe merült, csak a XVIII. század végén került újra napvilágra és a kutatók érdeklődésének középpontjába.⁷

A „Velencében történtek” köre több szinten is megragadható: az utcák eseményei, a tágabb gyarmatbirodalom és a kereskedők ügyei, a politikai élet, vagy akár a diplomáciai alkalmak egyaránt a város történetének szervei. Sanudótól minderről átfogó, részletes képet kapunk, hiszen min-

⁴ Sanudo részletesebb, nemrég aktualizált életrajza olvasható az olasz életrajzi lexikonban: Matteo MELCHIORRE (2017), Sanudo Marino, il Giovane. In *Dizionario Biografico degli Italiani*, vol. 90. Roma, Istituto dell'Enciclopedia Italiana. A szócikk elérhető a treccani.it weboldalon keresztül. Ugyancsak részletes életrajzot és pályaképet közöl a *Diarii* kiadás egyik szerkesztője a naplósorozat előszavaként megjelent kötetben: Guglielmo BERCHET (1902), *I Diarii di Marino Sanuto. Prefazione*. Venezia, Marco Visentini.

⁵ Marin SANUDO (1999–2004), *Le vite dei dogi* = Marin SANUDO, *Le vite dei dogi (1423–1474)*, Angela CARACCILO ARICÒ – Chiara FRISON (ed.), Venezia, Malcontenta.; Marin SANUDO (1989–2001), *Le vite dei dogi* = Marin SANUDO, *Le vite dei dogi (1474–1494)*, Angela CARACCILO ARICÒ (ed.) Padova, Antenore.

⁶ Marin SANUDO (1883), *La spedizione di Carlo VIII in Italia* = *La spedizione di Carlo VIII in Italia raccontata da Marin Sanudo e pubblicata per cura di Rinaldo FULIN*. Padova, Antenore.

⁷ BERCHET 1902:119.

den nap eljárt a tanácsülésekre, útközben meghallgatta a Rialto környékén a kereskedők pletykáit, átfutotta a kiragasztott hirdetőanyagokat és falfirkákat, a Szenátusban figyelte a Köztársaság életének alakulását, hallotta a távoli országokból érkezett követek beszámolóit és bepillantott a velencei diplomaták jelentéseibe, amelyeket alkalomadtán le is másolhatott. Emellett saját levelezésén keresztül is sok Velencét érintő hírt kapott.

A különböző írásos értesítéseket Sanudo többféle formában rögzítette a *Diarii*-ban. Lényegében az összes Szenátus elé kerülő iratot megemlítette, már ezekből rekonstruálható az ülések napirendje, és megismerhető az iratok témája, legfontosabb pontjai. Ha Sanudo biztos volt abban, hogy ezekhez később hozzáfér, csak egy *ut in litteris* – „amint a levelekben olvasható” megjegyzést fűzött az említés után. Ha tudta, hogy nem fogja tudni lemásolni, vagy nem értékelte kellőképp fontosnak a levelet, akkor csak összefoglalta pár mondatban a levél tartalmát.

A másolásra kiválasztott levelek szövegét általában a napi bejegyzések végén helyezte el, ha eredeti dokumentumot – levelet, nyomtatványt – illesztett a diáriumba, azt értelemszerűen a napi bejegyzéseket hordozó papírlap után kellett bekötni.⁸ Bizonyos szövegek fordításként kerültek a *Diarii* lapjaira, ezek alapos tárgyalása viszont meghaladja a jelen tanulmány kereteit. Mégis említésre méltó, hogy I. Szulejmán szultán levelét, amelyben a keresztényeket tájékoztatja a Mohácsnál aratott győzelméről,⁹ az azt a Szenátusban előadó dragomán olasz tolmácsolása után jegyezte le Sanudo. A levélről fennmaradt latin másolat¹⁰ és a Sanudo-féle leirat eltérései komoly filológiai kérdéseket vetnek fel, bár a tartalmat kevésbé érintik.

A kéziratosság és nyomtatott kultúra együttélésének korai jellemzője, hogy a levelekhez hasonlóan kezelt nyomtatványok szövegét adott esetben Sanudo saját kezűleg másolta a diáriumba. Vagyis, ahogyan a levelek esetében is, egy-egy vendégszöveg – legyen az nyomtatott, vagy kézíratos – első említése a szöveg keletkezésével, elhangzásával kapcsolatos feljegyzés, említés, például egy összefoglaló Johannes Rauber német-római követ beszédéről.¹¹ Ehhez kapcsolódhat utalás a teljes szöveg későbbi beillesztéséről, nyomtatványok esetében a nyomtatás munkafolyamatát illető feljegyzések,¹² majd előbb-utóbb a teljes szöveg beillesztése eredetiként vagy

⁸ Ennek a *Diarii* folytonosságát és kronológiáját érintő következményeiről lásd: Szovák Márton (2021), Vendégoldalak. In Kovács Janka et al. (ed.), *Közvetítők és közvetítés. A kulturális transzfer a hosszú reformáció kontextusában*. Budapest, Reciti. 39–53.

⁹ SANUDO 1879–1903:XLII,52–53.

¹⁰ The National Archives, Kew (UK), PRO SP 1/39 f. 108. Letters and Papers Henry VIII, IV/2. n. 2464.

¹¹ SANUDO 1879–1903:VII,103.

¹² SANUDO 1879–1903:VII,132.

másolatban.¹³ Rauber beszéde kapcsán a Sanudo-féle összefoglaló és a nyomtatásban megjelent szöveg eltérései élesen rámutatnak a kora újkori diplomácia álságos fogásaira. Sanudo feljegyezte a szöveg érdemi mondanóját: Miksa római király tervezett *Romzugjának* bejelentését, illetve a rivális franciák szidalmazását. Ehhez képest nyomtatásban csak a Bölcsek tanácsának jóindulata megnyerését célzó szöveg, *salutatio* jelent meg, amelynek elhangzását Sanudo csupán annyival jelezte, hogy a beszéd többi része *post salutationem* hangzott el.

A Sanudo személyes tapasztalatait rögzítő bejegyzések sokféleségét példázandó következzen néhány feljegyzés Csulai Móré Fülöpről, akinek személye a magyar kutatók számára is érdekes lehet. Az 1505 és 1521 között rendszeresen Velencébe küldött diplomata-főpap tevékenysége és alakja a *Diarii* alapján kellőképpen körvonalazható: merre járt, miként mutatkozott Velencében.¹⁴ Például az itáliai egyetemet járt Móré iránt már pályafutása elején érezhető a jóindulat a velenceiek részéről, ezt Sanudo egy vázlatos jellemzés keretében is megörökítette, amelyben *italianato* – „megolaszult” jelzővel érzékeltette Móré képzettségét. Sanudo feljegyzései a diplomaták érkezéséről és távozásáról a követjárások kronológiáját is pontosítják, Móré 1508-as és 1509–10-es követségét, amelyet a legutóbbi időkgig egy követjárásként tartott számon a kutatás,¹⁵ a *Diarii* alapján el lehet különíteni. A különböző tanácsüléseken elhangzott beszédek Sanudo által készített kivonatai sem érdektelenek, hiszen adott esetben bizonytalan eredetű szövegek azonosításában segíthetnek. Eddig egy fennmaradt beszédről feltételezte az utókor, hogy Móré alkotása,¹⁶ és bár Sanudónál csak a vicedózsén keresztül érkező összefoglaló maradt fenn,¹⁷ ahhoz ez is elégséges, hogy a tartalom és egy-két jellemző szófordulat alapján a beszédet határozottan a magyar diplomatának tulajdonítsuk. A velencei állami levelezésben is többször megjelenik Móré, egyrészt a velencei követek alkalmi jelentéseiben, a *dispacciókban*, amikor küldetésre indul, másrészt a szóban is előadott és írásban is benyújtott záró beszámolókból, a *relazionékban*, amelyekben az ország többi főpapjával együtt Móré Fülöpöt is jellemzik – általában nem túl pozitívan. Végül egy érdekes adalék a Vincenzo Guidotto korábbi magyar királyhoz delegált rezidens követnek írt magánlevél kivonatából derül

¹³ SANUDO 1879–1903:VII,109–111.

¹⁴ Életpályáját lásd FEDELES Tamás (2007), Egy Jagelló-kori humanista pályaképe, *Levéltári Közlemények*, 78,1. 35–84.

¹⁵ LAKATOS Bálint (2020), A király diplomatái. Követek és követségek a Jagelló-korban (1490–1526). II. rész: Adattár, *Történelmi Szemle*, 62,1. 281–362.

¹⁶ CSULAI MÓRÉ Fülöp (1876), Oratione. In Simeon LJUBIC (ed.), *Commissiones et relationes Venetae*. Zagreb. 165–167.

¹⁷ SANUDO 1879–1903:XXIX,555.

ki,¹⁸ amely megmagyarázza a róla alkotott nem túl kedvező képet. Eszerint Móré némi vámkedvezmény fejében hírszerző, gyakorlatilag kémiszolgálatot ajánlott fel a Velencei Köztársaságnak a magyar ügyekről.

Mindebből érezhető, hogy a *Diarii* egy rendkívül összetett, egyéni tapasztalatokat, személyes benyomásokat és valódi dokumentumokat vegyítő munka, amely sokoldalúsága miatt kitör a történetírás megszokott keretei közül.

A világkrónikáktól a reneszánsz történetírásig

A historiográfiai értékelést a bevezetőben felvázolt problémákon túl a magyar közönség számára tovább nehezíti a *Diarii*t először kiaknázó Wenzel Gusztáv szöveggyűjteményének¹⁹ címadása is, amelyben világkrónikaként határozta meg Sanudo művét. Az elnevezés kézenfekvő, hiszen Sanudo érdeklődése valóban kiterjedt az egész világ híreire, ezt ő maga is tudatosította: „...úgy tűnt számomra [hasznosnak], ha belépek a *Collegi*óba, hogy megtudjam a dolgok valóját, amelyek úgy Itáliában, mint a világban történnek.”²⁰ Továbbá kortársai is így buzdították: „Marin, ne csüggedj, [...] haladj tovább Itália és a világ eseményeinek megírásával!”²¹

A *Diarii* mégis különbözik a világkrónikáktól, amely műfajjal az ókor óta kísérleteztek a történetírók. Ekkor még lehetségesnek tűnt az ismert világ, gyakorlatilag a Mediterráneum egységes történetének megírása például Apollodórosz (Kr. e. II. század) és Poszeidóniosz (Kr. e. I. század) számára. Később Apollodórosz alapján Kasztór megalkotta *Khronika* című különböző időszámításokat egyeztető kronológiai táblázatait, amely az asszírok korától Kr. e 60-ig dolgozta föl a történelmet.²² A *Khronika* szolgált forrásként az ókeresztény Euszebiosz számára, aki folytatta az uralkodói listákat, kronológiai adatokat, ezeket pedig olyan jelentős dokumentumok másolataival is kiegészítette, amelyek másként nem maradtak volna fent.²³ Euszebiosz munkássága határozta meg a későantik és középkori világkrónikák időrend-

¹⁸ SANUDO 1879–1903:XL,629.

¹⁹ Marin SANUDO (1869–1878), *Diarii = Marino Sanuto Világkrónikájának Magyarországot illető tudósításai*, s. a. r.: WENZEL Gusztáv, I–III. Budapest, Eggenberger. (Magyar Történelmi Tár, 14.) 24, 25.

²⁰ „parmi [...] io nel collegio intrare [...] per chiarirme di la verità di le cosse, che tunc per la Italia et non mancho per il mondo si trama” SANUDO 1879–1903:II,5.

²¹ „Marin non ti smarrir [...] va drío a scriver li successi de Italia et dil mondo” SANUDO 1879–1903:XXXIV,5.

²² BREISACH 2004:67.

²³ A történetírásban már korábban is előfordult a dokumentumok használata, például Josephus Flaviusnál. BREISACH 2004:87.

jét, követőinek már csak az adatok pontosításával kellett foglalkozniuk.²⁴ A világkrónikák a Karoling birodalom hanyatlásával újra népszerűsége tettek szert, mert a folytonosság illúzióját nyújtották a nehéz időkben, például a *translatio imperii* jelenség magyarázatával.²⁵ A X. században, a Német-római Birodalom I. Ottó alatt virágzó periódusában újra nagyobb számban születtek világkrónikák, de a szerzők saját szempontjai miatt már nem érvényesült bennük az egyetemesség igénye, egyre inkább csak a német területekre koncentráltak, sőt később, az investitúraharc idején a pápaellenes propaganda eszközeivé váltak.²⁶ A középkori világkrónikák elengedhetetlen részét képezte a világ teremtésétől kezdődő, bibliai és korai egyháztörténeti első szakasz, majd a kortárs események közül rögzítettek időjárási jelenségeket, ünnepeket, háborúkat, mondhatni „Isten világának csodálatos panorámáját”.²⁷ Mindehhez olykor dokumentumok másolatai is járultak, például a gembloux-i Sigebert *Chronographiájának* esetében.²⁸

Bár Sanudo diáriuma több ponton hasonlóságot mutat ezekkel (dokumentumok használata, egyszerű stílus), de nem a világ teremtésénél kezdi az elbeszélést, a világkrónikákban bevett sémák és minták – például a *translatio imperii* elmélete – nem jelennek meg semmilyen formában benne, és – ami talán a legfontosabb – a Velencei Köztársaság története áll Sanudo érdeklődésének középpontjában. Itt persze érezhető némi párhuzam az egyre inkább német területekre koncentráló X. század utáni világkrónikákkal, de Sanudo már nyilvánvalóan nem törekedett az egyetemes birodalom történetének megírására.

A világkrónikákat a történetírás fősodrából Észak-Itália önállósuló városállamaiban új histográfiai műfajok kezdték kiszorítani. A városi élet fejlődése ugyanis felkeltette az igényt a lokális múlt megírására.²⁹ A népnyelvi történetírás olyan kézenfekvő, technikai iratokból bontakozott ki, mint a kereskedők számadáskönyvei, a különböző testületek jegyzőkönyvei és a tisztviselőlisták.³⁰ Jól dokumentálható például a számadáskönyvekből kialakuló historiográfiai vonulat, amelynek elején a kereskedők a saját életük eseményeivel egészítették ki gazdasági feljegyzéseiket, a születésnapok és elhalálozások dátumaival, adott és kapott hozományok összegével, sőt családfákkal is. Az olasz irodalomtörténet ezeket a műveket *ricordanze*, emlékiratok néven tárgyalja. Mivel ezek rövidebb anekdotákat is megőriztek

²⁴ BREISACH 2004:90.

²⁵ BREISACH 2004:111–112.

²⁶ BREISACH 2004:129 sqq.

²⁷ BREISACH 2004:129.

²⁸ BREISACH 2004:132.

²⁹ BREISACH 2004:158–160.

³⁰ Mark PHILLIPS (1979), Machiavelli, Guiccardini, and the Tradition of Vernacular Historiography in Florence, *The American Historical Review*, 84, 1. 101.

egyes személyekről, már érezhető, hogy a műfaj elindult az elbeszélés irányába. A folyamat betetőzését a családi krónikák jelentették, amelyek már narratív formában, de továbbra is a korban esztétikai szempontból alábbvalónak tartott népnyelven rögzítik egy-egy család életét. A polgári öntudat megerősödésével a családi krónikák látószöge is tágulni kezdett, az egész lakóhelyük történetét megírni szándékozó szerzők művei lettek a városi krónikák.³¹ Az egyes települések előkelőségét azzal igyekeztek bizonyítani ezekben a krónikákban, hogy minél régebbre vezették azok történetét vissza, így a teremtéssel kezdődő elbeszélés továbbra is a krónikák gyakori eleme maradt, noha a súlypont egyre inkább eltolódott a közelmúlt felé.³² Itáliában a városi krónikák közül a legtöbb Firenzében született,³³ a jelenség Dante, Petrarca és Boccaccio az olasz nyelvtörténetben betöltött szerepével együtt az itáliai irodalomtörténet figyelmét sokáig erre a területre szűkítette be. Ezért is fontos például Sanudo munkásságának vizsgálata is, ahogy arra Angela Caracciolo Aricò, Sanudo legjelentősebb XX–XXI. századi kutatója mutat rá: „ha igaz, amit Carlo Dionisotti évek óta hangsúlyoz, vagyis hogy nem lehet az olasz irodalom történetét teljességében tárgyalni anélkül, hogy figyelembe vennénk a helyi kultúrákat, és hogy ezért le kell rázni annak az évszázados vélekedésnek a béklyóját, amely a toszkán irodalmi produkciónak tulajdonította a vezető szerepet irodalmunkban, [...] akkor elfogadhatjuk, hogy Marin Sanudo [...] sem kisebb jelentőségű szerző, mint oly sok másik, akiket sokkal gyakrabban emlegetnek a friss irodalomtörténeti műveink.”³⁴

A humanista eszmények kialakulásával és az antik műveltség iránti érdeklődés növekedésével a (világ)krónikák mellett megjelentek az ókori mintákat követő történeti művek is, például Leonardo Bruni *Historiarum Florentini populi libri XII* című műve, amely nemcsak a *libri* beosztással követte az antik mintákat, hanem dramatizált beszédeivel és annalsztikus felépítésével is.³⁵ Genovában és Velencében is gazdag krónikás hagyomány virágzott a XIV–XV. században. Az adriai városköztársaságban a XIII. században alakult ki a két makrostrukturális részből álló krónikák műfaja, amelyek első egysége kompilált elemekből építkezve beszélte el a város alapításának mítikus történetét,³⁶ majd a jelenkort szemtanú beszámolóként, gyakran napi feljegyzések formájában ismertette. Ennek a gyakorlatnak

³¹ Vö. Achille TARTARO (1984), La prosa narrativa antica. In: *Letteratura italiana*, vol. III. Torino, Giulio Einaudi editore s.p.a.

³² BREISACH 2004:137,158–160.

³³ A legfontosabb szerzők: Dino Compagni, Ricordano Malespini, Giovanni és Matteo Villani. BREISACH 2004:158–160.

³⁴ SANUDO 1989:LXXI–LXXII.

³⁵ BREISACH 2004:162.

³⁶ A korábbi gyakran névtelen krónikairódomra hagyatkozva.

köszönhetően elmosódott a krónikák és a diáriumok határa, amely a művek címeiben is megmutatkozott (leggyakrabban: *diaria*, *diario*, *annali*, *cronica*).³⁷ Az alapítás különleges elemekkel – trójai eredettel – színezése és ennek a kompiláció útján biztosított folyamatos hagyományozása azért volt elengedhetetlen, mert az itáliai városok közt Velence kevésbé előkelőnek számított, mivel nem a rómaiak alapították. Szerencsére a Via Flavia környéke, Isztria városai bővelkednek az antik emlékekben, Velence ezekkel is próbálta saját római gyökereit pótolni.³⁸ Am mindez önmagában kevés lett volna a város presztízisének erősítésére, ezért született az igény a krónikákra, amelyeket a legtöbb arisztokrata családban megalkottak, és amelyek családi és társadalmi, politikai céllal is bírtak. Egyfelől igazolták az adott család nemességhez tartozását, hiszen a dicső elődök emlékének ápolásához nélkülözhetetlen volt a krónikákba foglalt ismeretek (címer, székhely a városban, eredet, néhány híresebb, fontos tisztséget betöltő családtag) megőrzése, másfelől pedig a patricius réteggel összetartozást is kifejezték, mivel ezekben a krónikákban a családok története az előkelők kollektív történetének részeként jelent meg.³⁹ A Velence alapításával kezdődő történeti elbeszélést a dózsék uralkodása szerint tagolták, akikről nagy figyelemmel jegyezték fel, mely családból származott. A történet fókuszpontjában a város állt, az egyes személyeknek csak akkor jutott szerep, amikor a köz érdekében jártak el.⁴⁰ A toszkán *ricordanze*-termésben szereplő adatok fényében meglepő hiányossága ezeknek a családi krónikáknak (*caxade*), hogy nem tulajdonítanak nagy jelentőséget a születésnapoknak. A jelenség magyarázata, hogy ezt a városállam tartotta nyilván, hiszen a *cursus honorum* fokozatai életkorhoz voltak kötve, amelyet pedig hivatalos forrásból kellett ellenőrizni. A krónikairó hagyomány csúcsát Andrea Dandolo *Chronica brevis* (1342) és *Chronica extensa* (1352) című művei jelentik, bár sem tartalmilag, sem módszertanában nem alkotott újat, a város őstörténetének újrafogalmazására, forráskritikus megközelítésére nem mutatkozott igény Dandolónál sem.

A XIV. század közepe táján elkezdett növekedni a népnyelvi művek aránya, hogy szélesebb közönséghez juthassanak el. Ebből a korszakból jelentős hatása miatt kiemelendő Enrico Dandolo *Cronicha de Veniexia* című

³⁷ Christiane NEERFELD (2006), *Historia per forma di diaria: la cronachistica veneziana contemporanea a cavallo tra il Quattro e il Cinquecento*. Venezia, Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti. (Memorie, Classe di scienze morali, lettere ed arti, 114.) 15–17.

³⁸ Az ezeknek az emlékeknek tulajdonított jelentőség megfigyelhető Sanudo *Itinerarium cum syndaciis terrae firmæ* című útleírásában. Patricia FORTINI BROWN (2017), «Under our Dominion and Faith»: Marin Sanudo, Istria, and Venice's Classical Past. In *Dialogo. Studi in memoria di Angela Caracciolo Aricò*. Venezia, Centro di studi medievali e rinascimentali „Emanuele Antonio Cicogna”. 1–26.

³⁹ NEERFELD 2006:17–22.

⁴⁰ NEERFELD 2006:22–24.

alkotása, amely 1373-ig beszélt el az eseményeket Andrea Dandolo latin krónikája és anonim népnyelvi művek alapján. Enrico Dandolo munkáját folytatta Antonio Morosini, aki a Dandolo-krónika gyakorlatilag lemásolása után saját kortörténetét írta meg levelek, adó- és árjegyzékek beemelésével. Bár Morosini saját feljegyzései csak tizennyolc évet öleltek fel, mégis ez alkotta a szöveg nagyobbik felét.

A XV. században Velence elkezdte a történetírást politikai céljainak érdekében felhasználni, hogy ezzel alátámassza expansionista külpolitikáját az észak-itáliai területeken.⁴¹ 1454-ben Flavio Biondót bízták meg a Köztársaság eredettörténetének megírásával,⁴² de ő *De origine et gestis Venetorum* című művében túlságosan a *gestára*, vagyis a levantei eseményekre és a kortárs politikára helyezte a hangsúlyt, és nem foglalkozott a *Terrafermával*, Velence itáliai területeivel, ahol antik gyökereit vélte fellelni a városállam, és amely területen a hódításait kellett volna ideológiailag alátámasztani. Erre az igényre végül Bernardo Giustinian felelt meg,⁴³ aki az utókor szerint Velence első teljes és modern értelmezését alkotta meg. Giustinian a 421-es alapításról a VI. századra helyezte át Velence „új aranykorát”, és ennek tükrében igyekezett korának eseményeire morálisan reflektálni.⁴⁴ Marcantonio Sabellico pedig Velencét új Rómaként, a köztársasági értékek, az igazság és szabadság letéteményeseként mutatta be kompilált művében, ezzel elnyerve a Szenátus tetszését, amely a mű kiadásáról is gondoskodott.⁴⁵ Ugyanakkor Sabellico még erősen támaszkodott legendákra és bizonytalan forrásokra, ezzel pedig tartalmilag a forráskritikát hanyagoló középkori történetíráshoz láncolta magát, holott formai, nyelvi szempontból már megfelelt a humanista eszményeknek,⁴⁶ sőt azt túlzásba is vitte kortársai véleménye szerint, akik túlzott retorikussággal vádolták.⁴⁷ A város dicsőségének hirdetésére irányuló igény hívta életre a – Gaetano Cozzi alkotta modern szakkifejezéssel élve – *storiografo ufficiale*, hivatalos történetíró intézményét, amelyet Sabellico munkásságának folytatására 1516-ban tanítványára, Andrea Navageróra bíztak: „Mivel a tisztelet minden állam elsődleges tartóoszlopai közt szerepel [...], ezért a világ minden királyának és

⁴¹ Gaetano COZZI (1968), Marino Sanudo il Giovane: dalla Cronaca alla Storia, *Rivista Storica Italiana*, 80,2. 301–302.

⁴² Michael KNAPTON – John E. LAW (2014), Marin Sanudo e la Terraferma. In Marin SANUDO, *Itinerario per la Terraferma veneziana*, Gian Maria VARANINI (ed.). Roma, Viella. 41.

⁴³ Bernardo GIUSTINIAN (1492), *De origine urbis Venetiarum rebusque eius ab ipsa ad quadringentesimum usque annum gestis historia*. Venezia, Bernardino Benali. (Gesamtkatalog der Wiegendrucke M15544)

⁴⁴ NEERFELD 2006:202.

⁴⁵ Marcantonio SABELLICO (1487), *Res Venetae*. Venezia, Andrea Torresano. (GW M39264)

⁴⁶ BREISACH 2004:163.

⁴⁷ Francesco CRIFÒ (2016), *I «Diarii» di Marin Sanudo (1496–1533). Sondaggi filologici e linguistici*. Berlin, De Gruyter. (Beihefte zur Zeitschrift für romanische Philologie, 393.) 26 sqq.

fejedelmének és köztársaságának közös törekvése volt mindenkor gondoskodni arról, hogy minden eszközzel kivívják azt nem csak önmaguk számára híres és emlékezetes tetteik révén, de az utókornak is ezeknek az emlékeivel. Mégpedig azáltal, hogy ezeket nem felületes és bizonytalan, zavaros és csiszolatlan krónikákban és évkönyvekben örökítik meg, hanem megbízható, hiteles, finom és díszes históriákban [...].⁴⁸

Ezért a megbízásért Marin Sanudo is elkeseredetten küzdött, de a *Diarii* már a kortársak előtt is nyilvánvaló adatközpontúsága és Sanudo kikezdhetetlen igazságérzete miatt nem kaphatta meg. Sanudo legtöbb művét ugyanis is népnevelő, ismeretterjesztő céllal állította össze, ahogy arra *Chronachetta* címen elterjedt művében is utal: „néhány napon belül egybe akartam gyűjteni mindazt, ami számomra tudásra érdemesnek tűnt egyrészt a mi patríciusaink számára, másrészt a külföldieknek”.⁴⁹ Ez a hozzáállás nem annyira a velencei, mint a firenzei történetírás sajátja, ott ugyanis a historiográfiai munkák célja a jó állampolgárok nevelése volt.⁵⁰ Sanudo hasonló célkitűzésekkel alkotta meg a *Diariit* is, ám Velence ekkor nem volt vevő az efféle munkára, amely nem nevezhető mentesnek az intézményrendszerrel érintő kritikától. A *Diarii* lapjain pedig gyakran olvasni olyan kiszólásokat, amelyek Sanudo a város működését érintő véleményét, indulatait tükrözik. Ezt a műfajt csak jó száz évvel Sanudo után Francesco Sansovino *poligrafo*, vagyis mindent lejegyző történetíró vitte sikerre, akinek Velence-útikönyv jellegű munkájáról Angela Caracciolo Aricò mutatta ki, hogy erősen támaszkodott diarista elődje munkásságára.⁵¹ Velencének azonban ekkortájt nem az ifjú politikusgeneráció pallérozására volt szüksége, hanem reprezentatív történeti elbeszélésre.

Navagero viszont dolgvégezetlenül halt meg, 1529. május 25-én Sanudo azt jegyezte fel, hogy a franciaországi követség során elhunyt, de előtte úgy kívánta, hogy égezzék el az írásait. Sanudo szerint ezzel akarta leplezni, hogy nem alkotott semmit.⁵² 1530. szeptember 26-án Pietro Bembót bízták meg a feladattal egy velencei ház és 60 dukát évjáradék fejében,⁵³ aki való-

⁴⁸ A kinevezési határozatot idézi: Franco GAETA (1980), *Storiografia, coscienza nazionale e politica culturale nella Venezia del Rinascimento*. In *Storia della cultura veneta, III/1. Dal primo Quattrocento al Concilio di Trento*, Girolamo ARNALDI – Manlio PASTORE STOCCHI (ed.). Vicenza, Neri Pozza. 79.

⁴⁹ „ho voluto in brevissimi zorni metter a uno quelli mi è parso necessario da dover sapere sì da patritii nostri qual da forestieri”. Marin SANUDO (1980): *De origine, situ et magistratibus urbis Venetae* = Marin SANUDO: *De origine, situ et magistratibus urbis Venetae, ovvero la città di Venetia (1493–1530)*, Angela CARACCILO ARICÒ (ed.). Milano, Cisalpino–La Goliardica. 5.

⁵⁰ BREISACH 2004:165.

⁵¹ Angela CARACCILO ARICÒ (1979), Marin Sanudo il Giovane precursore di Francesco Sansovino, *Lettere italiane*, 31,3. 419–473.

⁵² SANUDO 1879–1903:L,372.

⁵³ SANUDO 1879–1903:LIII,568.

ban képes volt reprezentatív történeti művet alkotni. Bembo kitűnő választásnak tűnt a velencei döntéshozók szemében, hiszen már befutott szerzőnek számított, és be is váltotta a személyéhez fűzött reményeket, formailag tökéletes apologetikus művet alkotott.⁵⁴ Ám ezen mégsem érezhető a velencei politika alapos megértése, és bár számos forrást bocsátottak a rendelkezésére – Sanudo diáriumát is – ezekkel sem élt.⁵⁵

A XVI. század elején az Itáliát feldúló háborúskodás új szerepet rótt a történetíráásra, egyrészt VIII. Károly inváziójának kiváltó okait kellett feltárni a múlt elemzésén keresztül, másrészt a békés jövő reményét életben tartani. Ernst Breisach szerint „Velencében továbbra is folytatódtak a történetírás kiegyensúlyozott és gazdag hagyományai, a fontosabb műveket azonban csak felszínesen érintették meg a humanizmus eszméi, és a szerzők többsége továbbra is a velencei nyelvjárást használta. A naplóírás hagyományos formája (Marino Sanudo és Girolamo Priuli művei) együtt élt a klasszikus hagyományokhoz szorosabban kapcsolódó *commentarii* műfajával (Sanudo).”⁵⁶ Bár első pillantásra Sanudo munkái valóban napló és kommentár, a rá koncentrált kutatások mégis azt mutatják, hogy művei csak címükben igazodtak ezekhez a műfajokhoz. Például a *Commentarii della guerra di Ferrara* című művében⁵⁷ Sanudo csupán elbeszélte az eseményeket, de a részletekben bővelkedő narráció nem pótolta a tágabb kontextus hiányát, Sanudo saját hozzáfűzéseit Gaetano Cozzi szerint nem haladták meg a patrióta moralizálás szintjét.⁵⁸ Ugyanakkor a „naplóírás hagyományos formája” valóban tovább élt, a kompilált eredettörténeti bevezetők terhéől megszabaduló historiográfiai műveket a XV–XVI. század fordulóján egyre többen napi feljegyzésekből állították össze. Ennek oka a kritikus politikai helyzetben keresendő, 1494-től kezdve a Velencei Köztársaság gyakorlatilag állandó háborús helyzetben volt, amelynek megörökítése többek történetírói ambícióit felkeltette.⁵⁹

⁵⁴ Pietro BEMBO (1551), *Historiae Venetae libri XII*. Venezia, eredi di Aldo Manuzio. (Edizioni italiane del XVI secolo 5037)

⁵⁵ NEERFELD 2006:208.

⁵⁶ BREISACH 2004:165.

⁵⁷ Marin SANUDO (1829), *Commentarii della guerra di Ferrara = Commentarii della Guerra di Ferrara tra li Viniziani ed il Duca Ercole d'Este nel MCCCCLXXXII, di Marin Sanuto*, Pietro BETTIO (ed.). Venezia, Giuseppe Picotti. Ez Sanudo egyetlen „commentarii” jellegű, című műve.

⁵⁸ Gaetano COZZI (1997), *Cultura, politica e religione nella «pubblica storiografia» veneziana del 1500*. In *Ambiente veneziano, ambiente veneto. Saggi su politica, società, cultura nella Repubblica di Venezia in età moderna*, Venezia, Marsilio. 91.

⁵⁹ NEERFELD 2006:109.

Diáriumok és gyűjtemények

A napi gyakorisággal készülő feljegyzésekre alapuló művek nem tartoznak a történetírás leggyakoribb termékei közé, ugyanakkor nem példa nélküliek. Sanudo diáriumának igen távoli rokonának tekinthető a *Tevékenységek és téltlenségek naplója* (*Diary of Activity and Repose*), amelyet mandarin tudósok állítottak össze a Kínai Birodalom Történetírói Irodájában (*Bureau of Historiography*).⁶⁰ Ebben naponta rögzítették a kormányzat működését, és ebből szerkeszthették krónika formába az *Igazolt hitelű feljegyzések* (*Veritable Records*) címen futó historiográfiai sorozatot.⁶¹ Ha erőltettnek is tűnik a távoli párhuzam, több jelentős érintkezési pontra és különbségre hívja fel a figyelmet. A kínai példa határozottan rámutat arra, hogy ebben a műfajban általában nem önszántukból alkotnak az emberek, és hogy rendszerint később szerkesztendő művek előmunkálataiként készülnek. Sanudo, bár belső indítatásból kezdett a diárium vezetésébe, saját feljegyzései szerint eredetileg anyaggyűjtési céllal állította össze a *Diariit*, csak idővel belátta a feldolgozás lehetetlenségét, egyrészt a felhalmozott anyag mennyisége, másrészt az eseményektől szükséges távolságtartás hiánya miatt. A diáriumba foglalt információk természetéből fakadóan Kínában csak feljogosított személyek forgathatták ezeket a feljegyzéseket, ugyanígy életében maga Sanudo, halála után pedig a Tízék Tanácsa is gondoskodott a *Diarii* kíváncsi szemektől való védelméről. Érdeemes végül megjegyezni, hogy a kínai Történetírói Irodában egy hivatalos és egy másodpéldányban készültek ezek az „alapművek”, és Sanudo kéziratáról is készült másodpéldány, amikor az utolsó velencei hivatalos történetírónak, Francesco Donának engedélyezték a *Diarii* lemásolását.⁶²

Természetesen nem kell Kínáig menni a naplószerű munkákért, közelebbi példa az *Egy Párizsi Polgár naplója* című anonim szöveg, amely bő száz évvel korábban, hasonló időintervallumban keletkezett, de Sanudo diáriumához képest jóval szerényebb méretben.⁶³ Ennek egyik oka, hogy, bár Párizs Velencéhez hasonlóan jelentős központ volt, Novák Veronika szerint a hírek, bejegyzések gyűjtőköre csak ritkán haladta meg a város 80 km-es körzetét, a Francia Királyság és Európa határait pedig csak elvétve lépte

⁶⁰ A kínai párhuzamot felveti: Robert FINLAY (1980), *Politics and History in the Diary of Marino Sanuto*, *Renaissance Quarterly*, 33,4. 586.

⁶¹ Yang LIEN-SHENG (1961), *The Organisation of Chinese Official Historiography. Principles and Methods of the Standard Histories from the Thang through the Ming Dynasty*. In *Historians of China and Japan*. London, University of London, School of Oriental and African Studies. (Historical writing on the peoples of Asia) 45–46.

⁶² BERCHET 1902:119.

⁶³ NOVÁK Veronika (1999), „Párizsban mindenki erről beszélt...”. *Hírek egy 15. századi Párizsi Polgár naplójából*, *Aetas*, 14,4. 103–104.

át.⁶⁴ A „párizsi polgár” munkamódszere abban is eltér Sanudóétól, hogy az események és a feljegyzésük között, jelentős, akár hónapnyi időbeli eltérések is mutatkoznak.⁶⁵

Az itáliai városi krónikák közt sem példa nélküli a diárium forma, ám ezek méretükben sosem érték el Sanudo gyűjtőmunkáját, illetve a napi tagoltság inkább az adatok pontosságának köszönhető – ahogy a párizsi napló esetében is – nem az összeállítás ütemének. Jó példa erre Bernardino Zambotti ferrarai krónikája,⁶⁶ amelyben Aragóniai Beatrix királyné Magyarországra utazásának ferrarai megállóját is rögzítette. A város életét felbolygató eseménysoron kívül az 1476. október 14-től 21-ig tartó Zambotti-bejegyzésekben másról nem is esik szó.⁶⁷ Bár Sanudo erről az eseményről nem tudósított, hiszen épp csak tíz éves volt ekkoriban, munkamódszerét tekintve ilyen esetben sem hanyagolta volna el a város más ügyeinek ismertetését – köztörvényes esetek, diplomáciai levelezés stb.

Velencében is több diárium született a XVI. század elején, mivel a város patrícius rétegének tagjai egyre növekvő mennyiségű információhoz fértek hozzá,⁶⁸ de ezek továbbra is a politikai helyzetre koncentráltak, nem egyéni sorsokra.⁶⁹ Ugyanakkor a szerzők egyéni megközelítései engedtek némi teret személyiségük kibontakozásának, Girolamo Priuli például a gazdasági kérdésekre koncentrált, Pietro Dolfin kereskedelmi érdeklődései miatt Velence levantei területeire, Marcantonio Michiel a kultúrára és a művészetekre. Sanudo érdeklődését nehéz meghatározni, Andrea Fedi az első tizenhat kötetben a temetések és vallási ceremóniák túlsúlyát érzékeli,⁷⁰ Christiane Neerfeld a városi események, ünnepek és kivégzések iránti érdeklődést emeli ki,⁷¹ Francesco Crifò pedig a katonai, diplomáciai ügyek iránti figyelmet hangsúlyozza.⁷² A naplók szerkezetét meghatározta az információkhoz való hozzáférés lehetősége, ilyen szempontból egyértelműen Sanudo

⁶⁴ NOVÁK 1999:107–108.

⁶⁵ NOVÁK 1999:106.

⁶⁶ Bernardino ZAMBOTTI (1900), *Sylva chronicarum* = Bernardino ZAMBOTTI, *Diario ferrarese dall'anno 1476 sino al 1504*, a cura di Giuseppe PARDI. Bologna, Nicola Zanichelli.

⁶⁷ ZAMBOTTI 1900:23–24. A mű magyar vonatkozásait és a ferrarai tartózkodás ismertetését lásd SZOVÁK Márton (2018), Bernardino Zambotti naplójának magyar vonatkozásai. In DOMOKOS György – KUFFART Hajnalka – SZOVÁK Márton: *Vestigia II. Magyar források Itáliából*. Piliscsaba, Vestigia Kutatócsoport. 203–218.

⁶⁸ CRIFÒ 2016:37.

⁶⁹ NEERFELD 2006:199–208.

⁷⁰ Andrea FEDI (1994), *Stile e struttura nei «Diarii» di Marin Sanudo*. Toronto, University of Toronto. 88–104.

⁷¹ NEERFELD 2006:129.

⁷² CRIFÒ 2016:40.

a csúcs, aki a négy szerző közül a legnagyobb mennyiségű hírhez, adathoz ért hozzá.⁷³

A négy említett diarista ismerte, sőt idézte is egymást kölcsönösen, ennek különösen eklatáns példája Sanudo másfél évnyi időszakról szóló átvétele Dolfin *Annali Venetijéből*, mialatt Veronában viselt hivatalt.⁷⁴ A tényleges napi szintű írás csak lassan alakult ki mindannyiuknál, de Priulinál és Sanudónál gördülékeny átállás figyelhető meg a krónikás, visszatekintő elbeszélés és a valóban napi feljegyzések között. Dolfinnál három szakasz különíthető el az *Annali Venetiben*, a mű első két könyve még a négy napló között kakukktojásként a velencei őstörténetet tárgyalja a bevett kompilációs gyakorlat szerint,⁷⁵ majd a harmadik könyv saját emlékekre alapozva „napi krónika” formájában született, végül a negyedik könyv már valóban a diáriumok munkamódszerével készült.⁷⁶

Dokumentumgyűjtemény jellege és a primer források jelentősége az *eruditus* historiográfiai áramlathoz⁷⁷ köti a *Diariit*, amely a hagyományos történetírást érő kritika eredményeként született a XV. században. Az *eruditus* történetírás három kútfeje (az itáliai humanista történetírás forráskritikája, az elsődleges forrásoknak a francia jogtörténet által tulajdonított jelentőség, és a források körének kiterjesztése az antikvárianizmus útján) közül kettő is közel állt Sanudóhoz, születése és iskolázottsága révén közvetlenül kapcsolatba került az itáliai humanista körökkel, érdeklődése pedig mindenféle régiségre kiterjedt. Jó példa erre epigráfiai érdeklődése, amely első saját élményből táplálkozó művében, abban az útleírásban is megjelenik,⁷⁸ amely az 1483-as unokatestvérével és a két másik *sindacó*val bejárt utat dokumentálja, akik Velence itáliai területein láttak el pénzügyi ellenőrzési és fellebbviteli bírói feladatokat. Az utazás során Sanudo kiemelt figyelmet fordított az antik romoknak és feliratos emlékeknek, amelyeket beszámolójában is megörökített. Ezt a történetírási módszert utóbb az értelmezés visszafogottsága – amely ugyancsak megfigyelhető Sanudónál – miatt érte kritika. A diarista első látásra nem végezte el a módszer által megkövetelt forráskritikai munkát sem, legalábbis írott nyomát csak igen ritkán hagyta.

Meg kell jegyezni ugyanakkor, hogy a velencei hírszerzés már alapjában véve kritikus volt az értesülésekkel, a legtöbb bejövő hírnek ezért hitelt

⁷³ NEERFELD 2006:106–107.

⁷⁴ Paolo SAMBIN (1944–1945), Di una ignorata fonte di Diarii di Marin Sanuto, *Atti dell'IVSLA, Classe di scienze morali e lettere*, 104. 21–53.

⁷⁵ Apja, Giorgio Dolfin *Cronicha de la nobel cità de Venetia et de la sua provintia et destretto* című műve alapján. NEERFELD 2006:75–83.

⁷⁶ NEERFELD 2006:75–83.

⁷⁷ Ernst BREISACH (2004), *Historiográfia*. Budapest, Osiris. (Osiris tankönyvek). 199 sqq.

⁷⁸ Marin SANUDO (2014), *Itinerarium cum syndaciis terrae firmæ = Marin SANUDO, Itinerario per la terraferma veneziana*, Gian Maria VARANINI (ed.). Roma, Viella.

adhatott Sanudo. Általában akkor tekintette forrásait megbízhatónak, és igyekezett szövegüket a lehető legpontosabban, másolatban közölni, amikor a levélírók, felderítők az információkhoz közvetlenül jutottak, azonosíthatók és lehetőleg magas társadalmi státuszúak, előkelő hivatalviselők voltak. Ezt a korszakban bevett módszert *expressis verbis* ismerteti Marcantonio Contarini udinei helytartó is egyik jelentésében, amelybe egy felderítő beszámolóját is befoglalta, ezért Sanudo másolatban közölte a kritikai-módszertani résszel együtt: „Ez minden, amit eddig tudunk és bizonyos – megfontolván a [híreket hozó] személyek jellemét, akik közül néhányan nyilvános dokumentumokkal is bírnak, vagyis [írott] küldeményekkel, amelyeket a bécsi tanácsban készítettek [...] és mindannyiuk beszámolójának egyezését, bár egyikük és másikuk indulása között három nap telt el – valószínűleg igaznak lehet tartani, amit mondtak.”⁷⁹ A másolat elé illesztett fejlécben Sanudo egy további szempontot is kiemelt, a felderítőt *persona de intelettó*ként jellemzi,⁸⁰ vagyis forrásainak helyzetértékelő, szellemi képességeit is igyekezett tekintetbe venni társadalmi helyzetükön és a valószínűleg ezzel összefüggőnek tekintett jellemükön, kvalitásukon kívül.

A velencei hírszerző gépezet és ezáltal Sanudo kritikai gyakorlatának egy másik megnyilvánulása 1521. augusztus 2-án figyelhető jól meg, amikor az Udinéből frissen érkező, a Magyar Királyságra vonatkozó és biztosnak mondott híreket „a Bölcsek Tanácsában kinevették”,⁸¹ mert homlok-egyenest ellenkeztek a korábbi értesülésekkel, majd pedig a magyar követet hívták a kérdést tisztázni, akinek véleményét hivatalánál fogva és közvetlen magyar kapcsolatai miatt is relevánsnak tartották. Miután tehát maga Sanudo ilyen módszerekkel győződött meg a források hitelességéről, olvasóinak a saját tapasztalaton nyugvó naplőbejegyzések esetében is alkalmazott *vidi* fordulattal igazolta átiratainak megbízhatóságát.⁸²

A kortárs historiográfiai irányzatokat és módszereket áttekintve megállapíthatjuk, hogy bár Sanudo nem alkalmazott radikálisan új eszközöket a *Diarii* összeállítása során, dokumentumokkal kiegészített és egyedülálló kitarással vezetett diáriumát a kísérő megjegyzések és kiegészítések, valamint a szerző kitűzött célja egy a korát megelőző historiográfiai alkotássá emelik.

⁷⁹ „Questo è quanto sin hora havemo, et certo – considerato la qualità de le persone, de li quali alcuni hanno documenti publici, zioè expeditione facte in el conseio de Viena [...] et la conformità de li reporti de tutti loro, qual parteno in spatio de giorni tre l’uno da l’altro, si può verisimilmente credere le cose per loro ditte esser vere.” SANUDO 1879–1903:LII,42.

⁸⁰ SANUDO 1879–1903:LII,40.

⁸¹ SANUDO 1879–1903:XXXI,162

⁸² Pl.: SANUDO 1879–1903:XLII,153.